

Simpozij OBDOBJA 42

Maša Rolih

Čas in prostor v pesništvu Srečka Kosovela

objavljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

ČAS IN PROSTOR V PESNIŠTVU SREČKA KOSOVELA

Maša Rolih

Inštitut za jezikoslovne študije, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Koper
Šolski center Srečka Kosovela Sežana, Sežana
masa.rolih@gmail.com

DOI:10.4312/Obdobja.42.109-116

Prispevek obravnava pojma časa in prostora v *Integralih* Srečka Kosovela. Zanima nas, kako se izrazi časa in prostora povezujejo z medkulturnostjo, saj je Kosovel še posebej v svoji konstruktivistični fazi izražal ideje duhovne preнове celotne družbe in družbeno angažiranost. Pri tem nas zanima tudi, ali lahko pri pouku slovenščine z razpravo o izrazih časa in prostora, ki jih najdemo v korpusu Kosovelovih *Integralov*, razvijamo medkulturno zmožnost.

čas, prostor, *Integrali*, konstruktivizem, medkulturnost

This article deals with the concepts of time and space in Srečko Kosovel's *Integrali* (Integrals), examining how expressions of time and space are connected with interculturalism. Especially in the constructivist period of his poetry, Kosovel expressed the ideas of the spiritual renewal of the entire society and social engagement. The article also examines whether it is possible to develop intercultural competence in Slovenian language classes by discussing the expressions of time and space found in the corpus of Kosovel's *Integrali*.

time, space, *Integrali* (Integrals), constructivism, interculturality

1 Uvod

Prispevek se osredotoča na s časom in prostorom povezane izraze v literarnem diskurzu Srečka Kosovela s poudarkom na zbirki *Integrali*. S pomočjo korpusne analize smo izluščili izraze, ki so povezani s kulturnimi komponentami literarnega časa in prostora. Slednji se predvsem v *Integralih* ne povezuje več zgolj s Krasom, kar je značilno za Kosovelovo impresionistično liriko, temveč se širi na celotno območje Evrope oz. sveta nasploh. Zanimajo nas tudi ključne besede, ki se najpogosteje pojavijo v njegovi liriki, in kako se te povezujejo s pojmom medkulturnosti.

Razčlemba literarnih besedil s korpusnim pristopom in analizo diskurza lahko služi kot orodje za didaktiko slovenščine, ki se povezuje s kulturno in medkulturno vzgojo. Na tak način tudi v okviru analize literarnega diskurza Srečka Kosovela pri pouku slovenščine v srednji šoli dijaki prepoznavajo izraze, povezane s časom in prostorom, sklepajo o kulturnih značilnostih prostora in časa, prepoznavajo tiste v svojem okolju ter v svoji in tuji kulturi, tako pa med drugim razvijajo medkulturno zavest.

Poučevanje jezikov z medkulturno razsežnostjo pomaga učencem pridobiti jezikovno zmožnost, potrebno za govorno ali pisno sporazumevanje, in kar je v današnjem času zelo pomembno, razvija njihovo medkulturno zmožnost, ki jo sestavljata sposobnost razumevanja med ljudmi različnih družbenih identitet ter sposobnost interakcije z ljudmi kot kompleksnimi človeškimi bitji z več identitetami in lastno individualnostjo.

2 Koncept časa in prostora v kulturi

Čas in prostor sta univerzalni obliki obstoja celotnega materialnega sveta, hkrati pa se tudi čustva in misli ljudi porajajo v določenem prostoru in času (Spirkin 1983). Čas je razvrščen v prostorsko dimenzijo s pomočjo metafor v jeziku in/ali referenčnega okvira ter je odvisen tudi od stališč in izkušenj govorca (Boroditsky 2011). Interpretacija metafor v jeziku je tako odvisna od (zgodovinskega) časa in prostora sporočevalca in naslovnika, v našem primeru bralca in lirskega subjekta.

Fulga (2012) in Le Guen (2011 v Levinson 2003) navajata, da se prostorska perspektiva v jeziku izraža z orientacijskimi metaforami, ki vključujejo prostorska razmerja. Ker se orientacija v prostoru odvija v fizičnem okolju, metafore niso nekaj poljubnega, temveč temeljijo na naši fizični in kulturni izkušnji, zato se prostorski odnosi in orientacijske metafore razlikujejo od ene kulture do druge (Lakoff, Johnson 1980: 14–21). Tudi dimenzija časa je odvisna od kulture. Newtonovo definicijo »absolutnega« časa (1687) je kmalu zavrnil Kant (1781), ki je trdil, da je čas subjektivna oblika oz. osnova vseh izkušenj (Kern 1983: 11). Sodobne jezikoslovne raziskave potrjujejo kulturno dojetje časa, tako je npr. po Boroditskem (2011) pojmovanje časa odvisno od tega, kako ljudje »govorijo o času« in kakšne metafore uporabljajo za konstruiranje svojega pogleda na svet. Pri Kosovelu se prostor in čas kažeta v različnih podobah, ki odražajo stisko obdobja med obema vojnama. Lirski subjekt se v njegovi poeziji tako identificira skozi različne predstave, ki prehajajo od začetnih kraških impresij do sodobnih tehničnih bivanjskih prisposodob (npr. »Jaz sem rdeča raketa«), vizije konca sveta, ki ga povzroča tehnološki razvoj (»Ljubljana spi. / Evropa umira v rdeči luči. / Vse telefonske zveze pretrgane. / O, saj je brezžični!«), navidezno nepovezanih oz. med seboj izključujočih se motivov (npr. »ZELENI PARLAMENT / Ž A B / Živim v deželi evropskih divjih mačk. / Simetrija je lepa. / Politični zločinci so svobodni!«), ki nakazujejo krizo evropskega (jugoslovanskega) subjekta (Ocvirk 1963: 15–18; Kosovelov korpus – *Integrali*).¹

2.1 Čas in prostor v Kosovelovi poeziji

Čas in prostor sta v Kosovelovih impresionističnih pesmih predstavljena s subjektivnim odnosom do Krasa in kraške pokrajine. Izhajajoč iz neoromantične tradicije, ki je zaznamovala prejšnje obdobje moderne, lirski subjekt išče zatočišče in navdih v naravi, v domovini. V impresionističnem obdobju Kosovelove poezije lirski subjekt še ni neposredno opredeljen kot medkulturni, temveč se osredotoča bolj na intimni

¹ Korpus je bil izdelan za namen raziskave in je dostopen na <https://ske.li/vnt>.

svet, sentimentalnost, nostalgijo, občutke globoke žalosti, ogroženosti in slutnje (prezgodnje) smrti, ki jo izrazi v več pesmih. Kljub liričnosti in subjektivnosti pa lahko izkušeni bralec v raziskovanju avtorjevega življenja in duha časa, v katerem je pisal, prepozna temeljne kulturne poteze.

Čas Kosovelovega ustvarjanja zaznamujejo spremembe v prostoru Evrope, prva svetovna vojna, vzpon kapitalizma in imperialističnih teženj, priča pa je bil tudi razpadu Avstro-Ogrske in razkosanju slovenskega ozemlja ter podjarmljenju naroda. Kriza Evrope je tudi pri Kosovelu sprožila zanimanje za vzhodno filozofijo. V času krize, ki jo je slovenski narod doživljal v povojnih letih, je Kosovel prebiral dela indijskega pesnika in misleca Rabindranatha Tagoreja. Obema pesnikoma je skupen koncept (kulturne) emancipacije in ideja univerzalizma, ki je poudarjala enotnost vseh ljudi in kultur ter pomen medsebojnega razumevanja in spoštovanja (Jelnikar 2010).

Tudi Tagore je živel v obdobju izrazitih družbenih sprememb, ko se je Indija borila za neodvisnost od britanske kolonialne oblasti. Kosovel, ki je videl, da so slovenski narod prizadele imperialistične sile, jih je tako dojemal kot podobne tistim, ki so si podredile Indijo. Stisko svojega prostora je razumel v širšem kontekstu stiske vseh, ki so žrtve kapitalistične Evrope in čedalje globljega prepada med Vzhodom in Zahodom ter razlikovanja med narodi in rasami, ravno zaradi tega je večkrat poudarjal, da je treba rešitev iskati na svetovni ravni v vzponu novega družbenega reda (Jelnikar 2010: 92).

Kot Kosovel poudarja v svojih pesmih, je vzpostavitev novega družbenega reda mogoča le s prihodom »novega človečanstva« oz. z novim evropskim človekom. Podobo novega evropskega človeka pa med drugim oblikuje tudi filozofska misel Friedricha Nietzscheja (Polanc Podpečan 2002; Ocvirk 1963). Novi evropski (nad)človek kot aktivni posameznik, definiran v Nietzschejevih delih *Volja do moči*, *Onstran dobrega in zla* in *Tako je govoril Zaratustra*, najde svojo pot v evropsko literaturo, kar sovpada s tragiko in nihilizmom duha časa med obema vojnama. Kosovel v nasprotju z Nietzschejem omenja novega človeka oz. novo človečanstvo, ki ni nadčlovek volje in moči, ampak človek kot etični subjekt oz. »poosebljeni etos«, ki se mora vsakič znova odločati med dobrim in zlim, pravičnim in krivičnim (Kos 2005: 87). Temelj prenovljene družbe je po Kosovelovem mnenju etična revolucija, nosilec katere je umetnik, ki je hkrati utelešenje človečanskih vrednot. Za Kosovela je nova družba brezrazredna, v svojem predavanju *Umetnost in proletarec* (1926) pa je govoril o emancipaciji proletariata kot temelju brezrazredne družbe, ki je po Marxu pogoj za emancipacijo človeštva (Kos 2005: 85).

Poziv k novemu človeku, nosilcu etične revolucije, ki naj ustvari novo podobo Evrope, je zaživel tudi v Kosovelovi konstruktivistični poeziji *Integrali*. Integral, ki v matematiki pomeni nekaj kvalitativno novega, novo funkcijo, ki izhaja iz niza infinitezimalnih spremenljivk, dobi v Kosovelovi poeziji prav te razsežnosti: niz pozitivnih sprememb lahko vodi v novo etično podobo Evrope (Polanc Podpečan 2002; Ocvirk 1963). Prostor, ki je v Kosovelovi ekspresionistični fazi transnacionalen, gre v *Integralih* še dlje, v kozmos. Sodobni subjekt se kot manifestacija novega

človečanstva v sodobnem kaosu, ki vlada v Evropi, lahko rodi le v kozmosu, saj kaos v kozmosu razpade v nič, tako pa biti v kozmosu pomeni živeti resnično življenje (Ocvirk 1963: 108–109).

3 Kosovelovi *Integrali* kot izhodišče razprave o medkulturnosti

Z *Integrali* se Kosovelova poezija odmika od znanih in ustaljenih pesniških oblik ter se s svojo inovativnostjo vključuje v evropsko literarno prizorišče 20. stoletja. Obdobje Kosovelovih *Integralov* je zaznamovala skrb za narod spričo naraščajočega italijanskega fašizma, imperialističnih ambicij Srbije v Kraljevini SHS, političnega nacionalizma itn. To so bili razlogi za njegovo zanimanje za konstruktivizem, zenitizem in s tem ubeseditvev idej, ki jih je širil *Zenit*, ena vodilnih avantgardnih literarnih revij v Evropi. Anton Ocvirk je Kosovelove *Integrale* izdal v šestdesetih letih, ko je v Sloveniji (Jugoslaviji) delovala neoavantgarda. Tako je neoavantgarda pri nas nastala brez poznavanja *Integralov* kot temeljnega dela avantgarde.

Univerzalnost Kosovelovih idej, s katerimi presega dejanski literarni čas in prostor, se kaže v njegovem močnem vplivu na poznejše slovensko literarno ustvarjanje, čeprav je za časa svojega življenja objavljaj razmeroma malo. Izhodišče teh univerzalnih idej je zagotovo njegovo povezovanje z intelektualci in izmenjava pomembnih stališč o družbeni prenovi, ki se izražajo v njegovi književnosti, še posebej v *Integralih*. Ključnega pomena za uveljavljanje modernizma in modernih estetskih, etičnih in ideoloških matric so bili do modernizma in avantgard razni krogi generacijsko povezanih intelektualcev, ki so razvijali kritično misel. Kosovel je takim vzorcem sledil že v srednji šoli z ustanovitvijo glasila *Lepa Vida* (1922), okrog katerega je zbiral generacijske somišljenike, s katerimi je ustvarjal humanistično idejno ozračje pod vplivi Nietzscheja, utopičnega socializma, ekspresionističnega in tagorejevskega humanizma, marksizma, socialnega krščanstva, odporniškega slovenskega nacionalizma in oblikoval estetske nazore pod vplivi protimeščanskih modernih umetniških tokov od moderne in ekspresionizma do futurizma, zenitizma, konstruktivizma, dadaizma in nadrealizma (Juvan 2005; Zadravec 1986).

Ideje, ki bi jih lahko povezali z medkulturnostjo, se pri Kosovelu izražajo še posebej v času, ko se je po začetnem navdušenju za zenitizem, ki ga je sicer kmalu zavrnil, začel zanimati za ruski konstruktivizem (Vrečko 2011). *Zenit* je odpiral vpogled v evropske avantgarde, med njimi tudi ruski konstruktivizem, in bil od samega začetka programsko zavezan kozmopolitskosti, kar se pripisuje avantgardizmu 20. stoletja in njegovim težnjam k osvobajanju in pluralizmu družbene ter kulturne identitete in Micićeve ideji o mobilizaciji mladih ustvarjalcev za medkulturno sožitje (Pranjić 2020; Vrečko 2012). V tem kontekstu lahko pesniški subjekt pri Kosovelu razumemo v smislu zenitističnega koncepta jugoslovanskega barbarogenija, čigar kulturna identiteta je pluralna, prostor kot transnacionalno območje hibridizacije kultur brezmejen, čas pa univerzalen, vsesplošen. Pojem barbarstva se pri Kosovelu povezuje s fašistično ogroženostjo primorskih Slovencev, propadlo evropsko umetnostjo in njeno oživitvijo v prostoru Balkana (Vrečko 2012). Barbarogenij je v Micićevem in

posredno Kosovelovem smislu balkanski barbarski umetnik – genij, ki lahko opravi revolucijo na področju kulture za novo človečanstvo, pri čemer nasprotuje meščanski kulturi z zoperstavljanjem »balkanskega primitivizma«, kar se na poetološki ravni kaže s postopki, povezanimi z naglim razvojem moderne civilizacije (npr. urbani motivi, asociativnost, montaža ipd.) (Vrečko 2012). Tako Micić (1921b) v manifestu Duh zenitizma v *Zenitu 7* navaja rojstvo novega duha v »jugoslovansko balkanski zibki«, ki se pojavlja v konfliktu z nacionalizmom in tradicionalizmom, v tekstu Človek in umetnost (Micić 1921a) pa poudarja težnje k prehodu »prek mej Jugoslavije«, internalizacijo gibanja in klic k »vsečloveški kulturi« ter »vsesplošni – vsečloveški umetnosti«.

3.1 Pomen medkulturne vzgoje pri pouku slovenščine v srednji šoli

Književnost je ključnega pomena za medkulturni pristop pri poučevanju jezika, saj se oblikuje skozi jezik posameznega naroda in združuje njegove pomembne značilnosti, socialne in kulturne determinante. Tako nam omogoča, da spoznamo kulturno ozadje enega naroda in ga primerjamo z drugimi. Mikolič (2016: 95) pravi, da učeči skozi bralno izkušnjo razvija miselne sposobnosti, vključuje višje miselne kompetence, oblikuje svoja stališča, nenazadnje tudi razvija empatijo in razumevanje drugih.

Byram (2002: 9–11) pojasnjuje pomen medkulturne razsežnosti pri poučevanju jezika, saj omogoča, da učenci postanejo medkulturni govorci, ki se lahko soočijo s kompleksnostjo in več identitetami ter se izognejo stereotipom, ki spremljajo dožemanje drugega skozi eno samo identiteto.

3.2 Izrazi časa in prostora v pesništvu Srečka Kosovela ter medkulturno poučevanja slovenščine v srednji šoli s pomočjo zbirke besedil Kosovelov korpus – *Integrali*

Poučevanje književnosti skozi korpusni pristop se zdi smiselno, saj je jezik tesno povezan s književnostjo, poleg tega pa nudi vpogled v besedišče in celoten diskurz. S pomočjo korpusnega pristopa lahko dijaki pri pouku slovenščine med obravnavo Kosovelove poezije, v našem primeru konstruktivistične, izraze, povezane s časom in prostorom, iščejo v korpusu, interpretirajo njihove pomene glede na diskurz, razpravljajo o kulturni komponenti časa in prostora ter s pomočjo ključnih besed razpravljajo o univerzalnih medkulturnih vrednotah ipd.

Za namen prispevka je bil v orodju SketchEngine izdelan Kosovelov korpus – *Integrali*, ki vsebuje vse pesmi iz te zbirke. Vsebuje 3734 besed in 2310 lem. Zanimalo nas je, kateri s časom in prostorom povezani izrazi se najpogosteje pojavljajo v pesniški zbirki, da bi preverili, ali lahko korpus ponudimo dijakom pri pouku slovenščine za razpravo o ključnih besedah časa in prostora v kontekstu kulture. Med prvimi 100 lemmami (brez slovničnih besed) smo v korpusu izluščili tiste, ki so povezane s časom in prostorom, opazovali pa smo tudi ostale, ki se pojavljajo večkrat, saj nas zanima, s čim se povezujejo in ali bi jih lahko povezali z medkulturnostjo.

Med 100 najpogostejšimi polnopomenskimi besedami, povezanimi s prostorom, ki se pojavijo v Kosovelovih *Integralih*, najdemo naslednje: polje (23), Evropa (18), svet (15), morje (14), nebo (12), prostor (12), cesta (11), grob (9), hiša (9), narod (9), pot (8), kozmos (7), Slovenec (7), ulica (7) in gozd (7). Pogosto srečamo tudi besede: dno (5), kaos (5), muzej (5), cirkus (4), dežela (4), društvo (4), Kras (4), pokopališče (4), soba (4), stavba (4), pokrajina (4), Ljubljana (4) in vrt (4). Med njimi bi lahko z medkulturno komponento povezali naslednje izraze: Evropa, svet in kozmos.

Konotacije, povezane z Evropo, se pogosto kažejo skozi podobe smrti, kar izvira že iz Kosovelove ekspresionistične faze, ko je vizionarsko napovedoval smrt evropske civilizacije in prihod novega človeka. V zvezi s tem lahko v konstruktivističnih pesmih opazimo kolektivni lirski subjekt, ki poziva k izgradnji nove družbe po uničenju na materializmu temelječe evropske civilizacije. Evropa se tako pojavi v naslednjih besednih zvezah, npr. »Po Evropi že strašijo / mrliči – ideje.«; »Evropa umira. [...] nova kultura: človečanstvo [...] Nova umetnost: za človeka.«; »O pozdravljen, rešitelj Evrope«; »Evropa norišnica. Evropa blaznica.«

Podobno se svet kaže kot vsesplošen prostor civilizacije, pogosto pa se pojavlja v antitetičnih besednih zvezah star svet (negativno) : nov svet (pozitivno), npr. »Ves svet je zavzet: Ta človek / je norec / ali je pesnik.«; »Zagrinjalo je odstrlo nov svet.«; »Ves svet naj gre k vragu!«; »Opuščene bodo stare ceste / in svet bo hodil po novih.«; »Stari svet umira v meni.«

Kozmos se pri Kosovelu kaže kot komponenta večnosti, odsotnosti dejanskega oz. empiričnega časa in prostora, v katerem se lahko izrazi novo človečanstvo. Kozmos je nasprotje kaosa, ki velja za kapitalistično Evropo, npr. »Konstruktivnost opaža / kozmos v predmetu.«; »Mi se vozimo v kozmos.«; »V večnost je moje srce odprto: / iz Kaosa v Kozmos.«; »Mi gremo proti Kozmosu. / Povsod je Kozmos: v vsaki duši, / v vsakem srcu.«²

Časovno konotacijo med 100 najpogostejšimi besedami v *Integralih* imajo naslednji izrazi: dan (23), noč (22), čas (13), mesečina (13), tema (10), svetilka (9), polnoč (8), jesen (7) in večer (6). Med ostalimi besedami se več kot enkrat pojavijo tudi naslednji s časom povezani izrazi: pomlad (4), jutro (4), svit (4), večnost (3) in ∞ (znak neskončno) (3).

S časom povezani izrazi pri Kosovelu večkrat izražajo nadčasovnost, ki kaže na neko univerzalnost idej, zato jih lahko apliciramo tudi na sodobni čas. Ti izrazi so splošni, kot npr. čas, večnost, ∞ (znak neskončno), najpogostejši izraz dan pa se pogosto metaforično povezuje z družbeno spremembo (npr. »Zaman / pričakujemo jasnih dni«; »Kot drevje goreče / smo se nagnili / v novi dan.«), noč pa s smrtjo, koncem kapitalistične Evrope (»Izmučeni / padamo v trudno noč, / ugašamo; / v naših žilah ni več krvi, / kot da je srce prazno, / tiho strmijo kalne oči«; »Ljubim vas, v skrivnosti teh noči, / ležečih nad Evropo mrtvotih.«). Večnost se pri Kosovelu pojavi v povezavi s kozmosom, v katerem se lahko izrazi človekovo poslanstvo, npr.

2 Kaos in kozmos se v tekstih pojavljata tako z malo kot z veliko začetnico, zato sta tako zapisana tudi v prispevku.

dobrota, čistost, neobremenjenost s historičnim časom in geografskim prostorom, ki ga opredeljuje kaos, kar ponovno nakazuje na univerzalne vrednote (npr. »V večnost je moje srce odprto: / iz Kaosa v Kozmos.«), ∞ (znak neskončno) pa v povezavi z odsotnostjo smisla in pojmom »nič« v Nietzschejevem smislu, s čimer razvrednoti pomen materialnih dobrin (npr. »Oboje je 0 / 0 je ∞«) in s tem kritizira kapitalistično usmerjeno Evropo, ki jo odreši le »novo človečanstvo«.

Luščenje najpogostejših ključnih besed, ki se pri Kosovelu pojavijo, lahko omejimo na samostalnike, saj so najkonkretnjši nosilci pomena, dijaki pa lahko z njihovo pomočjo najlažje in najslikoviteje predstavijo Kosovelov pojmovni svet ter ga povežejo z vrednotami sodobnega časa, ki se povezujejo z medkulturnostjo. Iz korpusa lahko izluščimo npr. 10 najpogostejših samostalnikov, ki so: človek (107), srce (67), sonce (45), oči (42), okno (34), duša (30), smrt (24), sanje (23), življenje (23) in polje (23). Po luščenju samostalnikov lahko dijake pozovemo k vodenemu razgovoru o asociacijah, ki jih imajo ob teh besedah, pozitivnih in negativnih konotacijah, pomenu teh izrazov v svoji in drugih kulturah ter v Kosovelovem (npr. v povezavi z avantgardami in konstruktivizmom) in današnjem času ipd.

4 Sklep

S pomočjo literarnega korpusa Kosovelovih *Integralov* ugotavljamo, da se pri njem medkulturnost izraža skozi pojme, povezane s časom, npr. večnost, neskončnost, in prostorom, ki postaja vsesplošen, skupen vsem bivajočim, ter skozi osrednjo univerzalno, torej še danes aktualno vrednoto, ki jo je Kosovel opredelil kot novo človečanstvo oz. simbol dobrote, sprejemanja, sodelovanja, solidarnosti. Medkulturnost kot ena temeljnih vrednot 21. stoletja je hkrati tudi pomemben del pouka, saj se izraža v različnih jezikovnih elementih, ki jih lahko opazujemo v diskurzu literarnih besedil in o njih razpravljamo s stališča svoje in drugih kultur, pri čemer poudarjamo pomen sožitja, solidarnosti, medsebojnega spoštovanja in prepoznavamo družbene nepravilnosti, ki privedejo do konfliktov ter se kažejo skozi (ne)posredno družbeno kritiko v okviru literarnega diskurza obravnavanega avtorja (v našem primeru Srečka Kosovela). Korpusni pristop pripomore k razvijanju digitalne pismenosti in rokovanju z jezikovnimi tehnologijami, poleg tega pa omogoča celostno analizo diskurza in temelji na povezovanju književnosti z jezikom, ki je hkrati tudi temeljni gradnik kulture.

Viri in literatura

- BORODITSKY, Lera, 2011: How Languages Construct Time. Stanislas Dehaene, Elizabeth M. Brannon (ur.): *Space, Time and Number in the Brain*. Oxford: Oxford University Press. 333–341.
- BYRAM, Michael, GRIBKOVA, Bella, STARKEY, Hugh, 2002: *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching: A practical introduction for teachers*. Strasbourg: Council of Europe.
- FULGA, Angelica, 2012: Language and the Perception of Space. Motion and Time. *Concordia Working Papers in Applied Linguistics* 3. 26–37.
- JELNIKAR, Ana, 2010: Srečko Kosovel and Rabindranath Tagore: Points of Departure and Identification. *Asian and African Studies* XIV/I. 79–95.
- JUVAN, Marko, 2005: Kosovel in hibridnost modernizma. *Primerjalna književnost* XXVIII/3. 57–71.

- KERN, Stephen, 1983: *The Culture of Time and Space, 1880–1918: With a New Preface*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- KOS, Matevž, 2003: Kosovel in nihilizem: Poskus konstruktivne destrukcije. *Primerjalna knjiz' evnost XXVIII*/posebna številka. 81–89.
- KOSOVEL, Srečko, 1967: *Integrali '26*. Uredil Anton Ocvirk. Ljubljana: Cankarjeva založba. Kosovelov korpus – *Integrali*. <https://ske.li/vnt> (dostop 4. 5. 2023)
- LAKOFF, George, JOHNSON, Mark, 1980: *Metaphors We Live*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LEVINSON, C. Stephen, 2003: *Space in Language and Cognition: Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LE GUEN, Olivier, 2011: Modes of Pointing to Existing Spaces and the Use of Frames of Reference. *Gesture* XI/3. 271–307.
- MICIC', Ljubomir, 1921a: Čovek i umetnost. *Zenit* I/1. 1–2.
- MICIC', Ljubomir, 1921b: Duh Zenitizma. *Zenit* I/7. 3–5.
- MICIC', Ljubomir, 1921c: Delo zenitizma. *Zenit* I/8. 2–3.
- MIKOLIC', Vesna, 2016: *Ethnic Identity and Intercultural Awareness in Modern Language Teaching: Tilka Model for Ethnic Conflicts Avoidance*. Hauppauge: Nova Science Publishers.
- OCVIRK, Anton, 1963: Srečko Kosovel in konstruktivizem. *Sodobnost* XIV/5.
- POLANC PODPEČAN, Gizela, 2002: Kosovelovi Integrali in filozofska misel F. Nietzscheja. *Jezik in slovstvo* XLVII/4. 159–166. Na spletu.
- PRANJIC', Kristina, 2020: Zenitistični koncept barbarogenija kot kritika zahodnoevropske kulture. *Primerjalna knjiz' evnost XLIII*/3. 139–157. *Sketch Engine*. <https://www.sketchengine.eu> (dostop 4. 5. 2023)
- SPIRKIN, Alexander, 1983: *Dialectical Materialism*. Moscow: Progress Publishers. <https://www.marxists.org/reference/archive/spirkin/works/dialecticalmaterialism/ch02-s04.html>
- VREČKO, Janez, 2011: *Srečko Kosovel*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- VREČKO, Janez, 2012: Barbarogenij, barbarsko in fašizem. *Primerjalna knjiz' evnost XXXV*/5. 261–270. ZADRAVEC, Franc, 1986: *Srečko Kosovel, 1904–1926*. Koper: Lipa, Trst: ZTT.